

A KÖLTŐ HALÁLA.

Arkádia pesti berkeiben a futótűznél is gyorsabban terjedt el az a hír, hogy a zsarnok torkig lakott a magyar vérrel, izgatja már fülét a korbácsütés alatt felhördülő nők jajja, a börtönök mélyéből kihallatszó hazafi-átok, bántja szemét az anyák és leányok örökös feketéje, a kivégzettek sírjaira hordott virághalom, elégnek találja már a hóhér jövedelmét, a főbelövésre szánt puskapor számláját — és békülni akar. Amde tudja, hogy a leigázott nép büszke fajta: ma még nem felejtí a korbácsot, láncot, akasztófakötelet, tehát szelídítőket keres, dalosszavú, édeshangú madárfiakat, akiknek eddig a viharból is kihallatszó énekét örömezt hallgatta a bilincsbe vert, elkínzott lélek, s hallgatni fogja most is. Pénzzel, zsíros állással, csillogó ruhával csábítja magához az ágról-szakadt madárfiakat békülő nótát zengeni, amely csitítson és feledtessen és elviselhetőnek hazudja a láncot.

A pesti berek madarai, a többnyire keshedt dolmányú, bujdosásban elnyűtt csizmájú, üres zsebű, szegény magyar írók összenéztek egy pillanatra s ebből a pillantásból mindegyik tudta, hogy a másik is úgy tesz, mint ő: undorodva löki el magától a vesztegető kezét.

— Átok arra, aki magyar létére Bach-huszárrá lesz!

*

Azon az estén, mikor ez a hír először röppent fel, az irodalom grófja — ahogy íróbarátai nevezték el a régi boldog időkben —, agyonhajszoltan, összetörten, mitsem tudva az írónak vetett lépről, ballagott haza szál-lására. Egész nap a pesti utcákat járta, a cenzortól a szerkesztőig, a tér-parancsnoktól a nyomdáig, aztán megint vissza, mindenütt kért, magyarázott, könyörgött, vitatkozott, ígért s mindhiába. A beszélyt, mely alá az Arion nevet írta, csonkán, torzan, nyomorékká szabdalva engedte keresztül a cenzora, s így nem kapta meg azt a tíz forintot sem, amit a szerkesztőtől hosszú harc után kicigánykodott.

— Ehenhalok! — gondolta kétségbeesetten, amikor a sikertelen ostrom után kókadt fejjel, üres gyomorral Buda felé vette útját.

Már öreg este volt. A Dunasoron csak két-három rác hajós bibelődött a hegedűorru uszályhajóval, melynek vasmacskája nem akarta megfogni a Gellért-hegy alatti köves vízfeneket, s a Lánchídnál egy szuronyos morva katona komoran és ellenségesen, mint a harapásra készen álló bulldog, járkált fel s alá a faköponyeg előtt. Rajtuk kívül egy lélek sem volt látható az utcákon. A csendes és félnék bürgerek már mind aludni készültek, avagy éppen ekkor vizsgálták meg megegyszer a kapuzárat, mivel hogy a napokban is többfelé magyar bujdosók kéredzkedtek be éjnek idején. Gyorsan és nesztelenül nyíljék hát az az ajtó, ha kell, nehogy észrevegye a policáj, s elhurcolja másnap a házigazdát a Neugebäude börtönébe, az asszonynepet pedig Haynau korbácsa alá.

A meggyötört városon ködösen, süketen terpeszkedett az éjszaka csendje, mintha csak segíteni akarta volna elnyomni a kétségbeesés sza-

vát, amely lázbetegként hánykolódott a lelkekben. Hangos szóval senki sem hitt, mégis mindenki várt, s a várakozás meddsége keserűvé torzította a messzenéző magyar arcokat, amelyeken pedig már a teremtéstől fogva rajta volt az írás: optimista légy. És lehetett volna-e más, mint hitevesztetten keserű ez az arc, mikor a Neugebäude udvara felől hajnalonkint még sokszor hallatszott sortűz, vagy a bitófát állítgató ácsok fejszecsapásai, a városban pedig szaglászó rendőrspicklik, kopófülű cseh policájok lesték a szájak mozgását? Ugyan ki mert volna valomást tenni arra a lélek rejtekén alig megmozdult hitre, hogy megvirrad még valaha?!

Az irodalom grófja különben sem hitte és nem is szeretett rágondolni erre a nagy szomorúságra. Fáradtan, gondolkozás nélkül kanyarodott el a várhegy alatt, ahonnan gyilkos ágyútorkok ásítottak le a csöndbefuladt városra és a hegy lábánál egy pillanatig megpihelve, őszinte undorodással nézett fel a hegyoldalban fészkelő, apróházias Tabánra.

— Piszokfészek! — szólt ellenségesen, mialatt annak a törpe házikónak és tenyérnyi kis udvarnak rajza jelent meg a szeme előtt, ahol lakott. A fényes pesti hatszobás szállás a Szarka-utcában, ahol faragott ébenfa-szekerényekben ódon kötésű könyvek pompáztak exotikus virágok, francia szénrajzok, kínai vázák, selyem keretek társaságában, azután a kékegű, ezüstcsillagos és holdas hálóterem (ó, mennyi irigye volt ennek!), a mindent betöltő esbouquet-illat, a pezsgős vacsorák, a frakkos-trimflis inas, a szellemtől sziporkázó beszéd és ez a mostani nyomorúság-fészek, ahol egyetlen szegényszagú szobácskában, a pléhmosdó és nyirkorgós ágy között a salétromtól virágzó pusztas fal dísztelenkedett, ahol a könyvtárnak csak az ablakdeszkán jutott hely s a tintafoltos abrosz valósággal fáj a kecskelábú asztalon, — Uram, Isten, micsoda sülyedés, vajjon lesz-e valaha szabadulás erről a rettenetes helyről?

Sírni szeretett volna, ha mindez az eszébe jutott, s ilyenkor nem tudta megállni, hogy végig ne simítsa gyűrődött frakkját, amely négy esztendő óta nem látott szabó-vasalót, és meg ne igazítsa keshedt, vastag selyem nyakkendőjét, melynek kötését ő maga találta ki.

— Semmit sem ér így az élet — sóhajtotta sírós hangon, de azért nagyon éber vigyázattal indult fölfelé a hegynek, hogy a ködtől csúszóssá nyálkásodott sárból minél kevesebb tapadjon rojtosodni kezdő pantallójához. A girbe-gurba utcák mélyén aludtak, két oldalt, mint álmos örök strázsáltak a sárgás-fehérré meszelt házikók, valamelyik udvarban a kakas eltévesztette az éjfél, pedig a Szarvas-téren a toronyóra még most ütött kilencet.

— Álomszuszék, érzéketlen, fatuskó nép ez — mormogta bosszúsan, haragudva, még arra a csendre és életteleniségre is, amely ily korán leszállt ide —, semmi érzéke sincs az éj szépségei iránt. A tyúkokkal kelnek, fekszenek s megbotránkozva néznek reám, ha délben kelek föl. Hová jutottam! Hová jutottam!

A keserűen panaszkodó ember egy zöldre mázolt kiskapú előtt állt meg, amely éppen olyan szorosan be volt zárva, mint a többi. Zörgetett, meg is rugdosta néhányszor a kaput, hogy nagyobb legyen a zaj, de a házigazda még sem akarta meghallani. A hajdani kényes gavallér a kizárt ember dühével esett neki a bezárt ajtónak. Rángatta, rugdosta, verte az öklével, majd végül elhatározta, hogy bemászik a kapu tetején.

— Jesszasz, hiszen a gróf jött haza! — szólalt meg egy hang a ke-

rítés mögött, mikor erős lendülettel felvetette magát a kerítésre. — Lelkemre azt hittem, hogy a policáj fogdmegjei zörögnek, azért nem nyitottam ki.

A német házigazda ott lapult a kerítés mögött és olyan mozdulatokat tett karjával a ház felé, mintha azt akarta volna elérni, hogy az a valaki, aki kifelé készült, integetésére benn maradjon.

— Vendégünk jött estefelé — súgta aztán, közelhajolva a lakójához. — Egy bujdosó. Azt mondta, ismeri magát.

A hajdani forradalmár, aki egykor a József-kaszárnya földalatti árisztomának a csuklóján jól látható bilincs-nyomaival kezdte meg pályafutását, s nem régiben is mint bujdosó tért vissza feladni magát, látatlanban is rögtön mély rokonszenvet érzett a jövevény iránt.

— Segíteni fogok rajta — határozta el magában és megtapogatta a tárcáját, mely pedig öt forinton kívül csak adósságainak jegyzékét rejtegette.

A házigazda lakásának üveges ajtaja felé tessékelte, amelyen egy teljesen ismeretlen férfi leleselkedett ki.

— Megjött a gróf úr — suttogta be a gazda az üveges ajtón.

— Herr von Kúthy? — lépett ki erre a jövevény. — De miért hívja öt grófnak? — kérdezte a házigazdától.

A német zavartan mosolygott:

— Hát, hogy olyan finom ruhában jár... aztán francia név van a kártyáján. Az ember sose tudhatja a mai világban, hogy voltaképen kivel van dolga.

— Ah — kiáltott föl Kúthy —, ez csakugyan érdekes okoskodás, amelyben van is valami igaz. Ha ön ismer engem uram — fordult a vendéghez eltitkolhatóan göggel —, tudni fogja, hogy engem az „irodalom grófja“ névvel tiszteltek meg, amely pedig legalább is van olyan grófság, mint a többi. Igen, a megalázott, gúzsba kötött, eltiport magyar irodalom grófja vagyok én, ha szegényen, rongyosan, tönkrementen is.

A jövevény alig észrevehető gúnyos mosollyal fogadta ezt a különös dicsekvést.

— Nos, gróf úr — szólt —, szeretnék önnel egy-két bizalmas szót váltani. Hol az ön szobája?

— Itt nem lehet? — kérdezte Kúthy kedvetlenül, mintha arra törekedett volna, hogy ismerős szem előtt ne kelljen feltárnia szegénységét, nincstelenségét, nyomorúságát, amely szobájában majd eltitkolhatatlanná lesz. — Az én szobám tudniillik... hogy is mondjam... nem igen alkalmas fogadásra.

A vendég megnyugtatta:

— Hiszen az előbb már megmondtá, hogy most csak egy eltiport, rongyos irodalom szegény grófja ön.

— Tessék hát errefelé — mutatta az utat a vendéglátó azon a fanyar hangon, amelyből már teljesen kiveszett a nemrég még utánozhatatlanul szeretetreméltó és folyvást vendégeskedő úr gyakorlott gesztusa.

A jövevény látszólag minden érdeklődés nélkül lépett be a szobába és kínálást sem várva ült az asztal mellé.

— Rendkívül fontos és bizalmas küldetésben vagyok — kezdte, miközben alaposan szemügyre vette a szoba minden zegét-zugát. — Mielőtt azonban ezt elmondanám, szeretnék néhány kérdést tenni.

— Tessék — egyezett bele Kúthy.

— Mennyit kapott ön azért a beszélyéért, amely minap a „Losonci Phönix“-ben jött ki? Nem a maiért, mert ezt nem engedte keresztül a cenzor...

Az író csodálkozva nézett a kérdezősködőre.

— Uram, én azt hittem, hogy ön bujdosó magyar, aki üzenetet hozott nekem.

— Nem, nem vagyok bujdosó — felelt a jövevény élesen. — Ezt csak a házigazdának mondtam, hogy beeressen, habár ebből azt is sikerült megtudnom, hogy önök mind a ketten szívesen rejtegetik a bujdosókat.

Kúthy elfehéredett.

— Ej, hát ilyen fogásokkal is dolgozik a policia?! — kiáltott fel epésen. — Ezt nem tudtam. És én, bár büntelennek érzem magam, ellenvetés nélkül kész vagyok önt követni.

— A policia minden eszközt felhasznál, mely célhoz vezet — szólt nyugodtan az idegen. — Azonban ne értsük félre egymást: én nem a policia embere vagyok, s nem is azt jöttem kutatni, hogy ön conspirál-e a bujdosókkal, vagy sem, bár ezt az észlelést könnyen felhasználhatnám ön ellen megfelelő helyen.

— Szóval azt akarja mondani, hogy hatalmában vagyok — zúdult fel Kúthy.

— Ó, dehogyan — felelt az idegen —, csak jólétesült voltomat akarom bizonyítani. Nem fenyegetéssel, hanem szép szóval akarok én önnel boldogulni... Nos, mennyit keresett ön a multkor a „Zarszkoje Szelo“ című beszélyével?

Kúthy kivette zsebéből a tárcáját és az idegen elé tette a benne levő pénzt.

— Miért nem mondta rögtön, hogy valamelyik hitelezőm küldte ide! — szólt kedélyesen. — Hiszen velem könnyű boldogulni!

Az idegen félretolta a bankókat:

— Én nem vinni, hanem hozni jöttem ide, és nem öt forintot, hanem tisztességes jövedelmet. Csak egy szavába kerül és ön kiemelkedik abból a szegénységből, nyomorúságból, amelyhez nincs hozzászokva, s amely önnek valóságos martirság. Ismét jólét fogja körülvenni, költhet ruhára, lakásra, kényelemre és nem kell hiába szaladgálnia tíz forintért késő estig, mint ma is.

— És mi volna ez az egy szó? — húzta közelebb a székét Kúthy a biztató kilátásokra.

A jövevény merőn nézett az asztalra, amelyen egy nőies ákom-bákokkal megcímzett levél feküdt à Monsieur Louis de Kúthy etc.

— Rendszerváltozás készül a tartományban — szólt az idegen monoton hangon, kezébe véve és megforgatva az asztalon talált levelet. — Haynau nemsokára megy. Új kormány jó, Bach miniszter, aki nyugalmat, rendet és új rendszert akar. Visszaállítja a vármegyéket és magyar megyefőnököket, biztosokat fog az élükre állítani. Az egyiknek élére önt szemelte ki, díszruhával, pompás lakással, jó fizetéssel. Ha igent mond, holnap már megkapja fizetésének első részletét, amely bizony igen tekintélyes summácska.

Kúthy elgondolkozva nézett a salétromos falra, amelyen hosszú lábával kaszával egy pók szaladt keresztül. Szabadulás? Úrnak lenni?! —

gondolta felujjongó lélekkel —, ó, de jó volna! Ámde milyen áron? Szolgálni azokat, akik korbáccsal, bakóval tiportak végig ezen a leigázott országon? Nem, ezt mégsem.

— Nos? — sürgette a választ a jövevény.

— Nem, százszor is nem! — ugrott fel Kúthy az asztal mellől. — Hazám ellenségeit szolgálni, ezt úgy hívják, hogy hazaárulás. És ön visszaél az én kiszolgáltatottságommal, amikor nekem ilyen aljas ajánlatot mer tenni. Nem szégyeli magát? Tudja, hogy a hatalmában vagyok s nem adhatok méltó választ!

— Megálljunk csak — szólt az idegen cinikus szárazsággal —; kár ennyire heveskednie! Lám, mire visz az, ha valaki még nem is vacsorázott! Egyék előbb s csak aztán feleljen. Nincs rosszabb tanácsadó az éhes gyomornál!

Felkelt és otthonosan szólt ki az ajtón: Herr von Kúthy a vacsoráját kéri.

A házigazda egy tányér levest s egy darab kenyeret tett az asztalra. Kúthy egy ideig rá se nézett, de aztán egyszerre, mintha meggondolta volna magát, az asztalhoz ült, behányta a kenyeret a levesbe és mohón kezdte kanalazni. Az idegen szótlanul nézte.

— Lám, milyen éhes — mondta, mintha csak magának beszélt volna —, hiszen délben is alig evett valamit... Most aztán tessék neki-ülni és írni éjjelig, hogy holnapra megint együtt legyen a tányér leves s a darab kenyér. Aztán egyszer a legjobb ruha is rongyos lesz, arra is pénz kell, s a gróf úr majd darócruhában kopogtathat az időközben becsukott szerkesztők ajtaján. Hát nem jobb volna megint pástétomot enni, pezsgőt inni rá, szép ruhában járni, fogatot tartani, grófokkal és grófnőkkel barátkozni?

— Azon az áron, amelyet ön kér, nem — válaszolt Kúthy tompa hangon.

— Jól van — nyugodott bele az ágens —, én most nem is erőlködöm tovább. Elmegyek és itthagynom azt a címet, ahol holnap a pénzéért jelentkezhetsz. Csak egy „igen“-be kerül és ön kiszabadul ebből a nyomorúságból. Gondolkozzon csak rajta.

Meghajtotta magát és kifelé indult.

— A levelét meg el ne felejtse felbontani — szólt vissza az ajtóból. — El ne felejtse, gróf úr!

— A Sátán maga volt ez ember! — mormogta Kúthy magába roskadtan és egy-két percig bódultan nézett a becsukódott ajtóra, majd felvette a felbontatlan levelet és olvasni kezdte: „Siralmas most a mi sorunk — szólt a levél, a nénye levele — alig van betevő falatunk. Mindhárman betegek vagyunk, pénzünk harminc krajcár, ha van, úgy kericsgélünk kölcsön egy kis tejet-mit az irgalom nevében szomszédainktól. Ha teheted, küldj egy kis pénzt, hiszen te ott nagy uraságban vagy.“

Kúthy kiejtette kezéből a levelet.

— Csak ez kellett még! — sóhajtott gyöngén, annak az embernek megtörtségével, aki már letett az ellenállásról.

Felugrott az asztal mellől és eltorzult arccal markolt a hajába, mintha ennek segítségével akarta volna agyát tanácsra kényszeríteni:

— Mit tegyek? Uram Isten, mit tegyek?

Sokáig állt így, szörnyű tusában sajátmagával. Az egyik pillanat-

ban elrúgta magától a meghódolás gondolatát, a másikban utána nyúlt. Az a jövő, amit kínáltak neki, a fényes állás, jó fizetés, kényelmes élet mellett is örömtelennek, lelkifurdalással telinek, visszataszítónak tetszett előtte, de mikor aztán arra gondolt, hogy mostani életében semmiféle változás nem állhat be, mert... mert az ő tolla a magyar sorssal van összekötve, akkor rögtön elfogta az örökös szegénységtől, a rojtos ruhától, lyukas cipőtől, leves-vacsorától, küzködéstől való undorodás s megszólalt benne egy vádló hang: mért nem segítesz testvéreiden? Az egyik beteg testvér, akit a legjobban szeretett, egy pillanatra megjelent lelki szemei előtt, eléje térdelt és esdőleg nyujtogatta feléje sovány, fonnyadt karját, a másik kettő meg kisírt szemmel állt mögötte és a térdelőre mutatott: ha van szíved...

Kúthy eltakarta az arcát, mintha menekülni akart volna ettől a szívét szagató képtől:

— Nem, nem tehetem... nincs bennem ekkora aljasság!

Levetette magát a székre, az asztal mellé, aztán nyugalmat erőltetve magára, tollat vett kezébe és szép, formás betűkkel írta le e szavakat: Korvin, történelmi regény.

— Igen, írni fogok — ütött az asztalra dacosan — ha belehalok is. Nem engedem, hogy nyakamra tegye lábát a sors. Majd megmutatom én ezeknek a gazoknak, hogy a levegőből is pénzt teremtek, de el nem adom magam!

Leírt vagy tíz sort s ekkor megállt. A gondolatai, amelyek pedig idáig még bővizű forrásként ömlöttek a papirosra, most kuszáltan, fáradtan, akadozva, kinnal jöttek a világra.

— Egyszer a legdúsabban termő fa is elapad — bocsátotta le erőtellenül a karját. — Először csak később virágzik ki, mint a többi és kevesebb virágot hoz, de ezen a nyáron a gyümölcse már csak kinnal érik meg. A rákövetkező évben már virágot sem hoz, talán ki sem hajt... kimerült. Ah, ezt jól ismerem. Velem is ez történt.

— Csakhogy *így* mi lesz belőlem? — jajdult föl benne a kétségbeesés — s az, amit önmagának válaszul adott, már a mélységbe taszított halandó segélykiáltása volt, aki immár csak a pusztta életéért könyörgött. A hajdani divatos író, aki sokszor azalatt írta meg beszéleyeit, mialatt az utána küldött szedőgyerek az előszobában várakozott, aki a „Hazai rejtelmek“-et valósággal a mellényzsebéből húzta ki és témán alig törte a fejét, közelében érezte, hitte a véget, az író halálát: a kimerültséget. A sok szenvedés hozta-e, vagy a szegénységhez nem szokott Múzsza a ledér nők szokásaként egyszerűen a faképnél hagyta, avagy az erőlködéstől éppen az a gyökér szakadt meg agyában, amely a gyümölcsöt hozta, — mindegy volt már neki.

És a gyöngö ember, aki talán megállta volna a földi gyönyörök kíséreteit, az átvirrasztott, kínlódott éjszaka után összeroppantan, legázoltan, fájdalomtól vonagló arccal, tolvaj módjára lopódzott ki reggel a szobájából és ment Bach-huszárnak jelentkezni.

Váczy József.